

УДК 336.1:352:338

**НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
САМОДОСТАТНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

**DIRECTIONS FOR INCREASING THE FINANCIAL
INDEPENDENCE OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE
CONDITIONS OF DECENTRALIZATION**

Христенко Ольга Андріївна

Кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв,
Україна

e-mail: olhakhrystenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0431-5328>

Поточилова Ірина Сергіївна

Магістр, асистент кафедри економіки підприємств
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв,
Україна

e-mail: potochilova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7785-4053>

Olha Khrystenko

PhD in Economic Sciences, Associate professor of the Department of business
economics,

Mykolaiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-0431-5328>

Iryna Potochylova

Master, Assistant of the Department of business economics

Mykolaiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-7785-4053>

Сучасний етап розвитку України характеризується кардинальними трансформаціями системи місцевого самоврядування, спрямованими на забезпечення реальної автономії територіальних громад. Реформа децентралізації, розпочата у 2015 році, створила принципово нові умови для функціонування органів місцевого самоврядування, передавши їм широкі повноваження та відповідальність за соціально-економічний розвиток підконтрольних територій. У цьому контексті питання фінансової самодостатності територіальних громад набуває критичного значення, оскільки саме фінансові ресурси є матеріальною основою реалізації всіх інших повноважень місцевої влади.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю комплексного аналізу результатів фінансової децентралізації, виявлення існуючих проблем та розробки практичних рекомендацій щодо підвищення фінансової спроможності територіальних громад в умовах нових викликів, включаючи наслідки пандемії COVID-19 та воєнного стану.

Метою дослідження є узагальнення результатів формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад України в процесі децентралізації, виявлення проблем управління фінансовими ресурсами та визначення напрямів зміцнення фінансової спроможності в сучасних умовах.

Проведений аналіз показав, що реформа децентралізації в Україні призвела до кардинальної перебудови адміністративно-територіального устрою. Якщо до 2014 року в країні функціонувало понад 11 тисяч місцевих рад, більшість з яких не мали достатньої спроможності для виконання власних повноважень, то у 2020 році була сформована нова структура, що включає 1470 територіальних громад, здатних забезпечити належний рівень надання публічних послуг населенню.

Концепція спроможної територіальної громади визначає її як адміністративно-територіальну одиницю, що має здатність самостійно забезпечити належний рівень надання послуг у сферах освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту та житлово-комунального господарства з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури.

Дослідження динаміки доходів місцевих бюджетів виявило позитивні тенденції фінансової децентралізації. Частка власних доходів у надходженнях місцевих бюджетів зросла з 40,9% у 2015 році до 66% у 2020 році, що свідчить про зміцнення фінансової автономії територіальних громад. Одночасно частка міжбюджетних трансфертів скоротилася з 59,1% до 34%, що підтверджує зменшення залежності місцевих бюджетів від центрального уряду. [1]

В абсолютному вимірі загальний обсяг власних доходів місцевих бюджетів зріс майже втричі – з 99,8 мільярда гривень у 2015 році до 289,99 мільярда гривень у 2020 році. Особливо вражаючою є динаміка доходів бюджетів територіальних громад, які продемонструвати найвищі показники зростання, збільшившись з 21,3 мільярда гривень у 2018 році до 285,1 мільярда гривень у 2022 році.

Ключовим фактором успіху фінансової децентралізації стали зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, прийняті у 2015 році. Ці зміни передбачали передачу об'єднаним територіальним громадам додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів. Було запроваджено новий вид податку – акцизний податок з роздрібного продажу підакцизних товарів, розширено базу оподаткування податком на нерухоме майно, підвищено фіскальну незалежність громад щодо встановлення ставок місцевих податків і зборів. В результаті цих заходів було залучено приблизно 40% нових ресурсів для розвитку місцевого самоврядування країни, що створило матеріальну основу для реалізації повноважень територіальних громад.

Аналіз структури видатків місцевих бюджетів показав, що основні кошти спрямовуються на забезпечення функціонування соціальної сфери. Зокрема, видатки на освіту зросли з 165,7 мільярда гривень у 2018 році до 249,1 мільярда гривень у 2021 році. Позитивною тенденцією є збільшення частки капітальних видатків, що свідчить про спрямування коштів на оновлення місцевої інфраструктури та створення основи для довгострокового розвитку територій [2].

Незважаючи на позитивні результати реформи, нами було виявлено низку системних проблем. По-перше, спостерігається значна диференціація у рівні забезпеченості фінансовими ресурсами різних територіальних громад, що призводить до нерівності в якості та обсягах публічних послуг на різних територіях.

По-друге, існують проблеми з ефективністю управління земельними ресурсами та комунальним майном. Поширеною практикою є встановлення органами місцевого самоврядування занижених ставок місцевих податків, що негативно впливає на фінансову потужність місцевих бюджетів.

По-третє, спостерігаються недоліки в управлінні мережею закладів освіти, культури, охорони здоров'я, включаючи нераціональне використання їхніх потужностей. Проблемою залишається постійне дотування збиткових комунальних підприємств без суттєвого поліпшення їх фінансового стану.

Для забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад пропонується комплекс заходів. По-перше, необхідно законодавче закріпити стабільні відрахування від загальнодержавних податків на користь органів місцевого самоврядування. По-друге, важливо впровадити систему повної інвентаризації майна та майнових прав громад, удосконалити методику оцінки земельних ділянок для ефективного збору податку на нерухоме майно. По-третє, рекомендується переглянути структуру видатків територіальних громад з метою збільшення частки капітальних витрат і видатків на розвиток, що сприятиме створенню стабільної основи для економічного зростання. По-четверте, необхідно розширити повноваження органів місцевого самоврядування щодо акумулювання податкових та інших обов'язкових платежів на рівні громад.

Запропонований системний підхід передбачає комбінацію власних джерел надходжень з ресурсами державної підтримки, а також розширення можливостей створення інноваційних джерел місцевих доходів, включаючи розвиток креативних індустрій.

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. Довідки щодо стану виконання місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodivmistsevykh-biudzhativ>.
2. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua>.